

Intervju Sodobnosti: Akad. prof. dr. Robert Blinc

Posvet Znanstvena in tehnološka politika za devetdeseta leta je zbudil v slovenski in širši jugoslovanski javnosti precejšen odmev, morda celo večji, kot so ga organizatorji pričakovali. Očitno je javnost želela slišati jasno in neposredno besedo o zadevi, ki nas vse življensko prizadeva. Kaj je vodilo Slovensko akademijo znanosti in umetnosti, da je dala pobudo za ta posvet?

Ena od stalnih nalog Slovenske akademije znanosti in umetnosti, pa tudi drugih akademij v SFRJ, je, da spremljajo znanstveno in razvojno politiko in nanjo vplivajo. Slovenska akademija znanosti in umetnosti je v zadnjem obdobju vsako leto izdelala oceno stanja raziskovalne dejavnosti pri nas in pri tem opozorila na vedno večje zaostajanje naše znanosti in tehnologije za razvojem v svetu. Povedala je, da zaostajanje v razvoju novega znanja v pogojih sodobne znanstveno-tehnične revolucije ne povzroča le povečanja tehnološkega zaostajanja in stroškov proizvodnje, temveč je lahko usodno za obstoj ali propad celih gospodarskih panog in v končni posledici nacionalnih gospodarstev. Predlagala je tudi vrsto ukrepov, ki jih lahko imamo za nacionalni program pri preseganju znanstvenega in tehnološkega zaostajanja za razvitim svetom.

Preseganje znanstvenega in tehnološkega zaostajanja pa ni le stvar znanosti in tehnologije, temveč terja prilagajanje celotne družbe na tehnološke spremembe. Zato je Svet akademij SFRJ na seji v Prizrenu oktobra 1986 sprejel pobudo Slovenske akademije znanosti in umetnosti, da vsako drugo leto poveri eni od jugoslovanskih akademij organizacijo posveta z naslovom »Znanstvena in tehnološka politika SFRJ«. Ti posveti naj bi prispevali k sprotнему prilagajanju naše znanstvene in razvojne politike razvoju znanosti v svetu. Posvetovanje, ki ga je organizirala SAZU skupaj z Marksističnim centrom CK ZKS, je bilo prvo tako posvetovanje.

O vlogi znanosti v družbi in posebej v gospodarstvu danes govorimo tako mnogo in vztrajno, da to postaja že skoraj šlager našega časa. Kakšne pa so realne možnosti, da znanost spremeni dosedanje neuspešno gospodarsko politiko?

Naloga znanosti je odkrivanje naravnih in družbenih zakonitosti, naloga tehnologije pa uporaba teh zakonitosti za povečanje družbenega produkta. V tem okviru je uspešna znanost seveda le eden od pogojev za učinkovitejše gospodarjenje, še daleč pa ni edini. Res pa je, da obstaja močna povratna zveza med znanostjo in tehnologijo na eni in uspešnim

ekonomskim razvojem na drugi strani: Tako kot gospodarski okviri določajo možnosti v znanosti in tehnologiji, tudi znanost in še posebej tehnologija zelo ostro določata okvire za uspešno gospodarjenje. Ekonomija, ki ne upošteva tehnološkega napredka, ne more biti uspešna. Ker je porajanje tehnološkega napredka množičen in stohastičen proces, katerega nosilci so tako posamezniki kot tudi množica gospodarskih subjektov, se tržna gospodarstva po svoji naravi hitreje prilagajajo znanstveno-tehnološki revoluciji kot planska. Podobno kot pri razvoju vrst trde naravne življenjske razmere eliminirajo manj uspešne mutacije in manj uspešne vrste in tako ustvarijo življenjski prostor za bolj uspešne, ima pri tehnološkem razvoju trg vlogo selektorja, ki eliminira ekonomsko in družbeno manj uspešne tehnološke rešitve.

Vemo, da znanstvenik sam po sebi ne more spremeniti družbenih razmer. Kaj bi morali storiti, da bi znanstvenik lahko vršil svojo funkcijo v družbi?

Znanstvenikova osnovna funkcija v družbi je, da se ukvarja z znanostjo. Vse druge funkcije sledijo iz tega. Zato bi morali predvsem storiti vse, da znanstvenik res dela na področju, kjer lahko daje svoj največji prispevek. Poleg vsega drugega ima tu pomembno vlogo tudi čas. Vemo, da lahko umetniki ustvarjajo vrhunska umetniška dela tudi v pozni starosti – Goethejeva umetniška moč na primer tudi pri osemdesetih letih še ni opešala – stvar pa je povsem drugačna pri znanstvenikih, ki delajo na področju eksaktnih ved. Vsi veliki fiziki so ustvarili svoja najpomembnejša dela v razmeroma mladih letih in nihče še ni prišel do vrhunskega odkritja pri osemdesetih letih.

Znano je, da imamo v SFRJ upoštevanja vreden znanstveni potencial. Ali lahko v sedanjih razmerah uspešno deluje?

Nesporno je, da ima Jugoslavija vrsto raziskovalcev, ki se po svojih dosežkih vključujejo v evropski in svetovni vrh. Znanstvena, tehnološka in v končni posledici tudi ekonomska moč družbe pa ni določena s posameznimi vrhunskimi dosežki, čeprav so seveda tudi ti pomembni, temveč s celotno znanstveno-tehnično kulturo. Tu pa smo žal precej pri dnu Evrope. Po številu objav rezultatov osnovnih raziskav se lahko primerjamo z Grčijo, Irsko, Romunijo in Bolgarijo in zaostajamo za vsemi drugimi evropskimi državami, razen za Albanijo. Tudi število raziskovalcev in sredstva, ki jih namenjamo znanosti, so znatno manjša kot pri sosedih, s katerimi ekonomsko tekmujejo. Menim, da je naš znanstveni potencial, če gledamo vso SFRJ, podkritičen, zato pa tudi zaradi pomanjkanja tržne selekcije ne more imeti tiste vloge kot v uspešnih inovacijsko usmerjenih družbah. Osnovna pomanjkljivost je tudi to, da nimamo takšnega ekonomskega sistema, ki bi dovolj močno motiviral gospodarske subjekte k inovacijskemu razvoju. Vse to pa so seveda stvari, ki jih lahko spremenimo. Zavedati pa se moramo, da pri tem ni hitrih in preprostih rešitev in da vsaka napaka učinkuje še vrsto let potem, ko smo napačno odločitev že spremenili.

Kakšne so povezave med slovensko, jugoslovansko in svetovno znanostjo?

Danes nobena država na svetu, tudi najbolj razvita, in noben inštitut, četudi še tako vrhunski, ne more razvijati lastne znanosti in tehnologije brez hkratne uporabe celotne svetovne zakladnice znanja. Seveda pa velja zakonitost, da iz svetovne zakladnice znanja lahko črpa le tisti, ki vanjo tudi prispeva. Vse drugo je iluzija, ki se hitro maščuje. Osebni stiki naših znanstvenikov znotraj SFRJ, pa tudi z velikimi centri napredka v Evropi in svetu, so razmeroma dobri. Nimamo pa ustrezne institucionalne povezave in nismo dovolj vključeni v najnaprednejše in tehnološko najzahtevnejše mednarodne projekte. V tem zaostajamo celo za Grčijo in Irsko. Prav tako ne pošiljamo dovolj mladih raziskovalcev na šolanje na najboljše tuje univerze, kot na primer to danes sistematično delajo LR Kitajska, pa tudi Indija in vrsta drugih držav. Kolikor te politike ne bomo spremenili, bodo naši stiki s svetom postajali vedno šibkejši in vključevanje v svetovno znanstvenotehnološko revolucijo bo vedno težje. Tudi znotraj SFRJ manjka institucionalnih povezav, pa tudi gibljivost raziskovalcev je premajhna. Seveda so zato objektivni vzroki – stanovanja, denar, služba. Tudi tu moramo stanje spremeniti in povečati gibljivost raziskovalcev tako znotraj SFRJ kot tudi v evropskem in svetovnem okviru. Potruditi bi se morali, da bo več tujih znanstvenikov preživelo »sobotno leto« na naših univerzah, pa tudi naši profesorji naj bi vsakih nekaj let prebili »sobotno leto« na eni od tujih univerz.

Urednik